
Феномен комунікації у сучасному соціально-гуманітарному дискурсі

Тетяна Куриленко

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін і філософії/ Науково-навчальний гуманітарний інститут, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Миколаїв, Україна

ORCID 0000-0001-8082-2810

Анотація: Комунікативний поворот в культурі, який був відображений у філософських концепціях та наукових теоріях ХХ ст. свідчить про нові обставини сучасного життя людини, про виникнення нових проблем у сфері комунікативного співбуття людей. У статті розглянуто феномен комунікації у сучасному соціально-гуманітарному дискурсі. Зазначено методологічну роль філософії у сучасних наукових розвідках проблемного поля комунікації. Проаналізовано ключові парадигми (соціально-інституціональна, екзистенціально-феноменологічна, інформаційно-інструментальна), їх евристичний потенціал щодо досліджуваної проблеми комунікації. Ці парадигми не є єдиними й остаточними, проте слід відзначити їх «рамковий» характер. Проаналізовано концепт комунікації, виявлено його полісемантичність та контекстуальність, з'ясовано також, що дефініція терміна «комунікація» досі не набула сталості. Розглянуто питання про співвідношення понять спілкування та комунікація, окреслено їхні змістовні особливості. Зауважено, що вони можуть слугувати концептуальним інструментарієм філософської та наукової рефлексії для різних концепцій, теорій відповідно до цілей та завдань дослідження. Висвітлено перспективу осмислення проблематики комунікації та спілкування з огляду на те, що людське існування характеризується постійним прагненням виконати, реалізувати себе. Людина крізь призму спілкування набуває власного образу, стверджує себе у світі, перебуваючи у безперервному діалозі як з іншими суб'єктами, так і сама із собою. Зазначено, що не тільки людина творить комунікативний простір, а й комунікація змінює людину. Однак ці зміни мають амбівалентний характер, оскільки для людини, її життєсвіту відкриваються не тільки нові можливості, але й з'являються нові ризики.

Ключові слова: суспільство, комунікація, людина, спілкування, інформація, парадигма

1. Вступ

Соціокультурний та духовний розвиток людини знову і знову ставить питання про те, як, спираючись на наявний соціокультурний та духовний досвід, спробувати раціонально облаштувати дім власного буття. Облаштувати так, щоб збалансувати два принципові імперативи: можливість індивідуальної самореалізації та необхідність створення умов неконфліктного співбуття людей.

У життєдіяльності суспільства й культури, в житті людини процес комунікації відіграє важливу роль. Тому не випадково цьому процесу приділяють увагу фахівці різних галузей знань: філософії, психології, культурології, соціології, педагогіки, лінгвістики, економіки, інформатики, юриспруденції, журналістики, політичних наук. Найбільш активно процеси комунікації почали вивчати починаючи з другої половини ХХ ст. Цьому сприяв лінгвістичний (комунікативний) поворот в культурі, який був відображений у філософських концепціях та наукових теоріях ХХ ст.[1]. У контексті сучасного інформаційного суспільства комунікативна проблематика є актуальною та набуває нових ракурсів осмислення. Тема комунікації набуває міждисциплінарного характеру, а відтак, розглядається з боку соціально-гуманітарних, природничих та технічних наук.

З поняттям комунікація співвідноситься ціла низка понять, таких як спілкування, інтеракція, взаємодія, діалог, контакт, взаємовідносини, які можуть так чи інакше слугувати його синонімами. Слід додати ще одну низку лексем, які є своєрідними конотаціями до поняття комунікація, таких як віра, любов, дружба, толерантність, повага, довіра, співчуття, співпереживання, доброзичливість, зацікавленість, співробітництво, співтворчість. Таке мовне, поняттєве розмаїття потребує аналізу, узагальнень. Якщо виходити з позиції дихотомічного погляду на світ, то філософія та теорія комунікації проблематизує й теми конфліктності, самотності, відчуженості, закинутості людини у світ, переживання нею страху небуття. Адже взаємини (взаємодії) між людьми можуть встановлюватись, розвиватись, а також зазнавати руйнувань, припинятись, спотворюватись.

У життєдіяльності суспільства, культури, в житті людини процес комунікації відіграє надзвичайно важливу роль. Комунікативна природа людського буття онтологічно зумовлена. Людина живе, працює, розвивається завдяки спілкуванню. Саме комунікація виступає необхідною передумовою функціонування й розвитку соціальних систем, оскільки забезпечує зв'язок між людьми, робить можливими накопичення та передачу соціального досвіду, розподіл праці й організацію спільної діяльності, управління, трансляцію культури. Нині комунікативна взаємодія може трактуватись як соціальне явище та процес, які виконують роль життєзабезпечення у сучасному суспільстві. Тому у разі вивчення феномена комунікації, його ознак та рис важливо перш за все врахувати його онтологічні характеристики [2].

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є комунікація як соціальний феномен, предмет дослідження - сучасний соціально-гуманітарний дискурс, використання термінологічного інструментарію залежно від соціокультурного контексту та від досліджуваної проблематики.

3. Мета дослідження

Метою дослідження є аналіз сучасних парадигм комунікації та дослідження концепту комунікації в сучасному соціально-гуманітарному дискурсі.

4. Аналіз літератури

Філософська рефлексія проблем людського буття, його комунікативного виміру, розгорнута в працях К. Ясперса, М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра, Г. Гадамера, М. Мерло-Понті, в діалогічній філософії М. Бубера, Е. Левінаса. Тема інтерсуб'єктивності започаткована у феноменології Е. Гуссерля. Концепт інтерсуб'єктивності надалі особливого осмислення набуває у комунікативній філософії Ю. Хабермаса, К. - О. Апеля.

Проблематика феномену комунікації досліджувалась в працях вітчизняних і закордонних науковців - О. Антоновського, Д. Бівіна, А. Болотової, С. Борисньова, В. Василькової, О. Гулевича, М. Кагана, В. Козлова, О. Назарчука, М. Плахтій, О. Самойленко, Т. Сулятицької, Н. Трегубової, Г. Почепцова, Ф. Шаркова, І. Яковлева та ін. В цих роботах комунікація як соціальний феномен розглянута з різних методологічних позицій, змістовно проаналізована з різних «оптик». Критичний аналіз сучасних теорій комунікації знаходимо в працях таких відомих дослідників, як Д. Лушніков, Д. Озірченко, О. Павлов, В. Посконін, О. Посконіна, Г. Почепцов та ін.

5. Методи дослідження

В процесі дослідження використано загальнонаукові методи: емпірико-теоретичного рівня, які включають: аналіз, синтез, порівняння; використано історичний та логічний підходи. Застосовано методи теоретичного рівня: опис, інтерпретація.

6. Результати дослідження

Упродовж тривалого часу існування слово «комунікація» використовувалось у різних сферах людської діяльності. Сучасні словники пропонують низку визначень поняття комунікації, яке, до слова, подається в однині (комунікація) та в множині (комунікації). Втім, слід зазначити три базових значення. Перше, комунікація (в однині), визначається як передача або обмін інформацією за допомогою слова, письма або використання іншого посередника. Це значення, розпадається на: перше - лист або послання, повідомлення, що містить інформацію або новини; друге - успішну передачу або поширення ідей, почуттів; третє - соціальний контакт. Друге значення комунікації (у множині) - засоби передавання або отримання інформації, такі як телефонні лінії, комп'ютери тощо. Третє значення, комунікації (у множині) - засоби для подорожі або транспортування благ, такі як дороги, залізничні шляхи тощо [3].

Цікавий й змістовний виклад сучасного розуміння терміна комунікація надали дослідниці М. Плахтій, Т. Сулятицька. Вони зазначають, що, «мовою будівництва та архітектури воно означало «з'єднувальні двері», «коридор», а також «підземні комунікації», професійною мовою армії – «траншея», «з'єднувальний хід». Сучасне розуміння цього терміна згодом трансформувалось у загальнокультурному контексті та інтерпретується значеннями: а) передача чогось у просторі, шляхи сполучення (водні, повітряні тощо), а також мережі підземного господарства (підземні комунікації, водопровід); б) форми зв'язку – сигнального, світлового, звукового або засобів мови, письма, телефону, факсу, креслень, книг і т.п.; в) міжособистісне спілкування, засноване на прагненні до взаєморозуміння або на простому взаємному інформуванні; г) масова комунікація як процес обміну інформацією через використання загальнодоступних засобів масової інформації (преса, кіно, Інтернет) [4]. З огляду на вищезазначене, дефініція терміна «комунікація» досі не набула сталості.

Найбільш активно процеси комунікації почали вивчати починаючи з другої половини ХХ ст. Однією з перших теорій комунікації стала математична теорія, розроблена М. Шенноном. Комунікація набула вигляду лінійного, однобічного інформаційного процесу, в якому найбільша увага приділялася способам кодування та передачі повідомлення, інформації від комунікатора до адресата. Уможливлена квантифікація комунікаційного процесу, який вимірювався в одиницях інформації (біти, байти). Це обумовило інформаційне визначення комунікації.

Наступна хвиля науково-дослідного інтересу прийшла від лінгвістів, які зосереджували свою увагу на семантичній інтерпретації комунікативних актів, особливостях мовної діяльності та правилах мовної поведінки. Психологічні розвідки процесів комунікації були спрямовані на вивчення психологічних характеристик комунікантів.

Соціологічне осмислення феномена комунікації тематизувалось аналізом соціальної сутності комунікації, закономірностями функціонування суспільства, взаємодією людей, становленням і розвитком особистості.

Культурологічний інтерес до комунікації орієнтований на осмислення процесу комунікації як феномену певного виду культури. Соціокультурний та духовний розвиток людини кожен раз ставить питання про те, як, спираючись на наявний соціокультурний і духовний досвід, спробувати раціонально облаштувати співжиття людей так, щоб збалансувати два важливі імперативи: можливість особистої самореалізації та необхідність створення умов неконфліктного співбуття людей [5].

Комунікативний (лінгвістичний) поворот у філософії XX ст. красномовно свідчить про глибинний інтерес до людського буття в умовах масовізації суспільних процесів, «знелюднення» людини та інших негативних та загрозових тенденцій суспільного розвитку. Філософія екзистенціалізму (К. Ясперс, М. Гайдеггер, А. Камю, Ж. - П. Сартр та інші), феноменологія (Е. Гуссерль, М. Мерло-Понті), філософська антропологія (М. Шелер), філософія діалогу (М. Бубер, Е. Левінас), комунікативна філософія (К. - О. Апел, Ю. Хабермас) - це ті напрямки сучасної філософії, в яких в прямій та непрякій формі означена й озвучена (через текст) одвічна проблема відношення людини «до світу - зі світом - у світі». Мова йде про різні способи існування (життєдіяльності) людини, пошуки основ її буття (буттєвості) [6].

Філософський дискурс в проблематиці людського спілкування та комунікації постає багатовимірним та варіативним. Це відкриває та дає можливість окреслити основні парадигми осмислення феномену комунікації. Важливо й те, що ці парадигми мають евристичний потенціал і можуть бути реалізовані в різних галузях соціально-гуманітарного знання, зважаючи на специфіку предметної сфери цих наук.

Історично першою є соціально-інституціональна парадигма, вона відштовхується від соціального аналізу суспільних процесів в працях К. Маркса і Ф. Енгельса, тому вона ще може бути названа марксистською парадигмою. В цій парадигмі спілкування як проблема виноситься за дужки, не потрапляє у фокус дослідницького інтересу, втім, існування цього феномену не заперечується. Проблематизація спілкування тут відбувається побічно. Автори «Німецької ідеології» не дають визначення спілкуванню, але розглядають його як взаємодію людських індивідів в їх цілості й матеріальності, оскільки виробництво передбачає спілкування людей та обумовлює форми їх спілкування. Марксистський підхід (власне, соціально-інституціональна парадигма) щодо теоретизування про соціальну реальність в цілому та осмислення міжлюдського спілкування, зокрема, проблематизував не спілкування як таке, а його значення для відновлення та відтворення суспільних відносин [2].

Другою є екзистенціально-феноменологічна парадигма, яка була окреслена філософією континентальної Європи (М. Гайдеггер, Е. Гуссерль, М. Мерло-Понті, Ж. - П. Сартр). Екзистенціально-феноменологічна парадигма спрямована дати відповідь на питання, як у соціальному світі можуть виникнути нові відносини між суб'єктами, які змінюють їх самих та можуть змінювати соціальну реальність. В цій парадигмі важливим є опис основних складових елементів процесу спілкування. Сутність спілкування вбачається в особливих закономірностях існування одиничної, унікальної людини, яка не володіє даною, незмінною природою. Важливим доповненням до екзистенційно-феноменологічної парадигми є герменевтичний підхід, оскільки мовне вживання як засіб комунікації потребує інтерпретації. Мова виявляє свої властивості як засобу та як «середовища», в умовах якого відбувається конститування мисленнєвого процесу. До екзистенціально-феноменологічної парадигми наближається теорія комунікативної дії Ю. Хабермаса, яка знаходиться на перетині філософського, соціологічного, аксіологічного та наукового знання про спілкування. На відміну від першої соціально-інституціональної парадигми, екзистенціально-феноменологічна парадигма проблематизує комунікацію, спілкування як дослідницьку проблему.

Інформаційно - інструментальна парадигма прийшла у сферу соціальних наук із двох джерел: традиції філософії прагматизму (Ч. Пірс, Д.Дьюї) з її орієнтацією на досягнення певного результату діяльності та із точних, природничих та прикладних наук (Н. Вінер, К. Шеннон та інші). В рамках цієї парадигми поведінка людини розглядається як система інтеракцій, аналізуються свідомі компоненти комунікативних актів з метою виділення кодування та декодування та їх цілеспрямованості. Увага фокусується на аналізі механізмів, форм і засобів взаємодії та урахуванні соціального контексту комунікаційного процесу. В цілому, п'ятикомпонентна модель є робочою моделлю опису комунікації в рамках інформаційно-інструментальної парадигми.

Різні рефлексії стосовно проблематики комунікації, спілкування в середині самої філософії мають значення методологічних орієнтацій, скеровуючи науковий пошук, теоретичні розвідки у різних галузях сучасного соціально-гуманітарного знання. Кожна з цих парадигм має евристичний потенціал і не варто дискутувати з приводу першості однієї з них, оскільки, на думку польського соціолога П. Штомпки, відношення між парадигмами слід розглядати не як конкуренцію, а як взаємодоповнення.

Осмислення комунікації як цілісного, комплексного феномену та як наукової проблеми є міждисциплінарним. Поняття комунікація та спілкування є ключовими для всякої теорії комунікації, теорії спілкування. Питання про співвідношення цих понять є дискусійним. Попри те, що у звичайній мові на рівні характеристики людських контактів вони використовуються як синоніми, для наукового дискурсу різниця між ними може бути важливою й навіть принциповою. В моделях комунікації, в яких засадничими елементами не обов'язково виступали людські індивіди мова йде про зв'язок, про обмін інформацією між системами, а «комунікація» є родовим поняттям, що наголошує на «зчепленні», «зв'язуванні», «контактності» двох або більше елементів між собою [7]. Спілкування, навпаки, характеризує сферу міжлюдських контактів і взаємозв'язків, воно характеризується емоційністю, близькістю, справжністю стосунків, на відміну від «зовнішніх», публічних, офіційних, соціально-дистантних відносин. Спілкування як цілісний феномен охоплює широке коло явищ в ситуації, коли йдеться про зв'язок соціальних суб'єктів, натомість комунікація може відбуватися у різних системах: технічних, біологічних, психічних, соціальних. Методологія аналізу комунікації з необхідністю включає положення про комунікації/комунікацію як «елемент» цих систем. Кожна з них задає й визначає свої специфічні параметри та характеристики, які прослідковуються в процесі комунікації. Відтак, комунікативні процеси, що відбуваються в суспільстві як соціальній системі, охоплюються поняттям «соціальна комунікація», на відміну від цих процесів в інших системах(тваринний світ, техніка тощо). З розуміння комунікації як універсальної характеристики взаємозв'язку впливає ще одно положення. Коли мова йде про соціальні комунікації як про предмет дослідження соціальних наук, дослідники, як правило, мають на увазі обмін інформацією, смислами, знаками, створюваними за допомогою мовних й немовних засобів (вербальна та невербальна комунікація) [8].

Крім того, слід відзначити, що поняття комунікація не характеризує тільки акт відправлення та отримання повідомлень, але й самі канали, засоби зв'язку, тому «комунікація», поставлена у множині («комунікації») буде означати ці самі засоби. Так, телеграфні проводи/кабелі - це «комунікації». Загальноприйняті класифікації комунікації - вербальна та невербальна, масова та міжособиста - також виділені на основі специфічних каналів і засобів комунікації, що свідчить про принципову важливість цієї проблематики для «комунікативістики». Для спілкування ж характеристика засобів є важливим, але не визначальним питанням.

Дискусійним є питання про характер зв'язку між комунікацією та спілкуванням: вважати комунікацію родовим поняттям, спілкування - частиною комунікації; або комунікацію - інформаційним елементом в структурі спілкування; або комунікацію та спілкування мислити як принципово відмінні типи взаємодії людей один з одним. Саме останнє запропонував відомий філософ та культуролог М. Каган, який, власне, увів «формульну» особливість та відмінність двох типів стосунків між людьми: спілкування як суб'єкт-суб'єктний тип відносин (S - S) та комунікацію як суб'єкт-об'єктний тип відносин (S - O). Для таких дискусій варто згадати, що ще К. Маркс пропонував розрізняти матеріальні та духовні відносини, при цьому їх сутність, структура та динаміка може розглядатися не особливо, а з однієї перспективи, як різновидів одного роду явищ - феноменів спілкування. В цілому, для теорій комунікації/теорій спілкування це питання важливе, оскільки різний концептуальний інструментарій використовується для різних дослідницьких цілей, задач та програм [9].

Стрімкий розвиток інформаційно-технологічної сфери ХХ ст. не лише змінили обличчя соціуму, але й визначили нові умови існування культури у ХХІ ст. Збільшується роль інформації та обмінно-комунікативних процесів практично в усіх сферах життєдіяльності людини. Нові технології зв'язку та комп'ютерних мереж продовжують трансформувати як суспільну свідомість і соціальні інститути, так і способи існування культури (цивілізації). Слід зазначити в цьому контексті, що базовий термін комунікація набув змістовного розширення через оперування поняттям «масова комунікація» / «масові комунікації».

Наукові дискусії щодо базової дефініції комунікації включають й обговорення похідних від слова «комунікація» означень-прикметників - комунікаційний та комунікативний. Як зазначає А. І. Соловйов, що дві вказані атрибутивні форми концепту комунікація є принциповими в термінологічній мові як наукового дискурсу в цілому, так і комунікаційних наук зокрема, проте чіткого кордону в нормах вживання немає. Дослідник-соціолог Ф.І. Шарков вважає, що в інтерпретації термінів «комунікаційний» та «комунікативний» доцільно розглядати комунікацію з двох ракурсів: як систему, структуру та як процес. Щодо останнього, то «комунікація» інтерпретується як процес спілкування, і в такому разі прикметник «комунікативний» пов'язується зі спілкуванням, стосунками та мовленням.

Відмінність лексичних значень цих слів зафіксовано у словнику української мови: 1) комунікативний - який стосується комунікації як спілкування, обміну інформацією; 2) комунікаційний - який стосується шляхів сполучення, транспорту, ліній зв'язку тощо [10]. Проте слід зазначити, що «системно-структурно-процесуальне» осмислення комунікації можливо в обох випадках: у дослідженнях комунікаційних систем, структур, процесів, і так само у дослідженнях комунікативних систем, структур, процесів. Різниця - в контексті.

Цікавим є підхід дослідниці Самойленко О., яка пропонує такий «підхід до розподілу визначень «комунікаційний» та «комунікативний»: комунікаційний - це характеристика форми (у якому вигляді відбувається комунікація, наприклад, за допомогою електронної пошти або на виставці чи в процесі інтерв'ю), а комунікативний - це характеристика змісту (якою є сутність спілкування, зміст повідомлення, наприклад, зміст листа, надісланого електронною поштою або бесіди, що відбулася на виставці чи під час інтерв'ю)» [11]. У рамках запропонованого підходу комунікація мислиться як передача, обмін повідомленнями, а саме повідомлення розглядається з огляду на його зміст та форму. Такий підхід можна назвати соціально-гуманітарним на відміну від інженерно-технічного (інформаційно-технологічного). Дві вказані атрибутивні форми концепту комунікація, а саме: «комунікаційний» та «комунікативний» можуть вживатись у науковому дискурсі, по - перше, як системно-структурні та процесуальні характеристики феномену комунікації, по-друге, як характеристика його форми та змісту.

До вищезазначеного слід додати, що з лексичного погляду слова «комунікаційний» та «комунікативний» схожі за написанням і звучанням, але звертають увагу особливості морфологічної будови цих слів. Суфіксальна частина ніби приховано вказує на присутність Іншого в процесі комунікації (комуніка-ТИ-вний vs комунікаційний), в комунікації й справді маємо справу з парою, діадою «Я - Ти», «Я - Інший», зі зверненням, взаємодією, спілкуванням між ними. Це може слугувати певним додатковим аргументом, коли потрібно розмежування технічного та соціального (духовного) змісту поняття комунікації, коли доцільно акцентувати момент спілкування, спільності, єдності, який супроводжується відчуттям повноти, цілісності, глибинного переживання людини, у разі, коли вона перебуває в одному просторі з іншими, інакшими, різними людьми.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Людське буття принципово комунікативне, людське існування характеризується постійним прагненням виконати, здійснити себе. І тут виникає ще одна перспектива осмислення проблематики комунікації та спілкування. Картезіанське «Cogito ergo sum» в

історико-філософському контексті було переосмислено філософом В.Соловйовим як «я соромлюсь, отже існую». До Декарта Августин Блажений формулював інтенцію «si fallor, sum» (якщо помиляюсь, то я є). Сучасний вислів «Я спілкуюсь» («перебуваю в комунікації») знаходиться в одному категоріальному ряду з твердженнями «Я мислю», «Я існую». Суспільство як таке існує, оскільки розумна та діяльна людина спілкується, знаходиться у комунікації з іншими людьми. На рубежі XX-XXI ст. нові форми соціальних зв'язків, масові переміщення людей через кордони, перспективи штучного інтелекту, самоорганізація користувачів у соціальних мережах - з одного боку, і життя по одинці (ізолюваності), у самотності - з іншого боку, дають підстави стверджувати, що сутність людини визначається її перебуванням у комунікації (спілкуванні), а існування - обумовлено «кількістю» та «якістю» спілкування людей один з одним [12]. Тому дослідження нових процесів, що характеризують комунікацію (спілкування) людей, вимагають не тільки наукового аналізу, а й власне філософської рефлексії щодо становлення нових форм соціальних відносин, які виникають у нових умовах, та їх взаємозв'язку з тими, що відтворюються, збагачуючи, в цілому, соціальний досвід людини.

8. Висновки

Сучасний світ, в якому панує невизначеність, плинність, швидкість й суперечливість, яка доведена до радикальних проявів у вигляді конфліктів: військових, інформаційних, економічних тощо виявляє значення комунікації як фактору існування суспільства і людини. У сучасних умовах жодний член суспільства не може бути абсолютно автономним суб'єктом. Людина постійно стикається з іншими індивідами, взаємодіє з ними, незалежно від свого бажання вона отримує інформацію про зовнішній світ і не може не реагувати на неї. Навіть у випадку з «нейтральною» щодо людських потреб, мотивів, інтересів інформацією. Комунікація пронизує всі сфери суспільних відносин і набуває онтологічної значущості для суспільства. Комунікація і спілкування є простором (полем) розгортання соціальності.

Феномен комунікації - це складний, багатоаспектний процес, що реалізується в різних сферах і на різних рівнях соціальних відносин. Виникає необхідність всебічного аналізу самого терміну «комунікація», тих значень і смислів, яких він набуває в тому чи іншому соціокультурному контексті. Важливим є виявлення тих первинних структур, на основі яких вже з часом нашаровуються різноманітні змісти. Слід звернути увагу, що етимологічно ідея єдності, об'єднання, зв'язку, спільності, спільноти є визначальною для поняття комунікації.

Філософська та наукова рефлексія проблеми комунікації, її сенсів залишається актуальною для сучасного суспільства як системи, як локальної людської спільноти, що існує в просторі й часі, але й разом з цим і для людини, оскільки її існування є суперечливо-драматичним поєднанням біологічної форми життя з духовною формою буття. Зазначимо, що не тільки людина творить комунікативний простір, а й комунікація творить (як мінімум - змінює) людину. Проте слід усвідомлювати, що у творення є одвічний антипод - спотворення. Розвиток інформаційних технологій трансформує структуру комунікативного досвіду людини. Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості, але разом з цим сповнені ризиками та небезпеками для людини.

Список літератури:

- 1) Єрмоленко А. Етика дискурсу Карла-Отто Апеля як «перша філософія» третьої парадигми. *Філософська думка*. 2022. № 2. С. 23-38.
- 2) Ільганаєва В. О. Соціальна комунікація як об'єкт теоретизації. *Філософія людського спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація*. 2009. № 1. С. 60 – 67.
- 3) Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Киев: Ваклер, 2001. 656 с.
- 4) Плахтій М. П., Сулятицька Т. В. Комунікативна природа людського буття. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/37_2022/15.pdf

- 5) Берегова О.М. Культура та комунікація: дискурси культуротворення в Україні в XXI столітті : монографія. Київ : Інститут культурології АМУ, 2009. 184 с. URL: <https://cutt.ly/XXMbNsu>.
- 6) Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: підручник. Київ : Лібра, 1999. 488 с
- 7) Козлов В.М. «Комунікативна модель» суспільства Нікласа Лумана як методологія дослідження релігії. Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія».2015. № 11. С. 37-42. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/567902.pdf>
- 8) Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій. *Світ соціальних комунікацій*. 2011. Т.1. С. 7–11.
- 9) Прищак М. Д. Комунікація, спілкування, комунікативність : категоріальний аналіз. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. № 2. С. 5- 8.
- 10) Словник паронімів української мови / [уклад. Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська]. Київ: Освіта, 2008. 320 с.
- 11) Самойленко Олена. До питання використання означень «комунікативний» та «комунікаційний» у науковому дискурсі. Вісник Львівського університету. Серія журн. 2013. Вип. 38. С. 353–358. URL:<http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/viewFile/5391/5401>
- 12) Габермас Ю. Інший шлях із філософії суб'єкта: альтернатива комунікативного та суб'єктоцентрованого розуму / У кн.: Хабермас Ю. Філософський дискурс модерну. Київ : Четверта хвиля, 2001. С. 287–319.
- 13) Гавра Д. П. Статус теорії комунікації у сучасній системі соціального знання. *Світ соціальних комунікацій*. 2013. Т.10. С. 9–13.
- 14) Іванов В. Комунікаційний світогляд Нікласа Лумана. Луман Ніклас. Реальність мас-медіа / за ред. Іванова В. та Мінакова М. Київ: ЦВП, 2010. С.4-11. URL :https://www.aup.com.ua/uploads/luman_web.pdf
- 15) Малахов В. А. Етика спілкування: навч. посібник. Київ: Либідь, 2006. 400 с.
- 16) Тишевська-Шапошник О. Теоретичні основи сучасного соціально-комунікативного знання. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 9. С. 28–31.

The phenomenon of communication in modern socio-humanitarian discourse

Tetiana Kurylenko

Department of social and humanitarian disciplines and philosophy / Educational scientific humanitarian institute, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine
ORCID 0000-0001-8082 -2810

Abstract: The communicative turn in culture, which was reflected in philosophical concepts and scientific theories of the 20th century, testifies to the new circumstances of modern human life, to the emergence of new problems in the sphere of communicative coexistence of people. The article considers the phenomenon of communication in modern socio-humanitarian discourse. The methodological role of philosophy in modern scientific explorations of the problem field of communication is indicated. The key paradigms (social-institutional, existential-phenomenological, informational-instrumental) and their heuristic potential in relation to the problem of communication under study are analyzed. These paradigms are not the only and final ones, but their framework character should be noted. The concept of communication is analyzed, its polysemanticity and contextuality are revealed, and it is also found that the definition of the term "communication" has not yet become stable. The article considers / highlights the issue of the correlation of the concepts of communication and socialization, outlines their substantive features. It is noted that they can serve as a conceptual tool for philosophical and scientific reflection, for various concepts, theories in accordance with the goals and objectives of the study. The article highlights the prospect of

understanding the issues of communication and communication, given that human existence is characterized by a constant desire to fulfill oneself, to self-realize. Through the prism of communication, a person acquires his own image, asserts himself in the world, being in continuous dialogue with both other subjects and himself. It is noted that not only does a person create a communicative space, but communication also changes a person. However, these changes are ambivalent in nature, since new opportunities and new risks open up for a person and his lifeworld.

Key words: society, communication, person, communication, information, paradigm
